

Іванна Мислива-Бунько

СКЛАДНІ СЛОВА В ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У роботі встановлено потенціал складних слів у мові сучасних газет і визначено такі їхні функції: експресивна, створення образності, характеристики, ліричності, іронічності.

Ключові слова: складне слово, мова газети, експресивність, образність, емоційність.

Безперервний рух у світі та постійне прагнення людини до пізнання потребує відповідного мовного забезпечення, вимагає від лексики абсолютної можливості найменування нових понять або уточнення існуючих. Як зазначає Л. Є. Азарова, під час багатьох комунікативних ситуацій виникає необхідність у висловленні двох ідей однією лексемою, словом [1, с. 6]. Очевидною стає тенденція до появи в словниковому складі української мови складних слів, які виникають у результаті осново- та словоскладання.

Складні слова активно використовуються в мові сучасної преси, що є знярядям миттєвої реакції на повсякденні зміни у світі, популяризації політико-економічних ідей, різноманітної інформації про події внутрішнього й зовнішнього життя країни, засобом формування громадянської позиції, соціально-культурного мислення.

Основи вивчення складних слів закладені ще в класичних роботах зі словотвору Ш. Балі [2], Е. Бенвеніста [3] та ін. У вітчизняному мовознавстві дослідженню композитів присвячено праці І. І. Ковалика [9], В. О. Горпинича [7], Н. С. Родзевич [18], М. Я. Плющ [15], С. П. Самійленка [20], К. Г. Городенської [6]. У наукових розвідках Н. Ф. Клименко [8], Л. Є. Азарової [1] зроблено спробу детально проаналізувати словотворчу структуру, морфемну будову, семантику складних лексем сучасної української мови. М. П. Богуцька [4], В. Овчаренко [13] та ін. порушували питання складних термінів в українській мові. Функціонуванням композитів і юкстапозитів у художніх текстах цікавилися Л. П. Павленко [14], О. М. Рудь [19] та ін. Про виражальні можливості українських складних лексем у різних контекстах частково йдеться мова в розвідках О. Д. Пономарева [16], І. М. Кочан [11], А. П. Коваль [10], О. С. Шевчук [23]. Однак досі складні слова в мові сучасної української преси не були об'єктом самостійного дослідження в лінгвостилістиці, хоча принагідно про структурно-складні одиниці (неологізми, okazіоналізми, запозичення) у ЗМІ йдеться в працях О. А. Стишова [21], О. А. Мітчук [12], О. М. Турчак [22], Н. О. Попової [17] та ін. Це й надає нашому дослідженню актуальності.

Мета статті – з'ясувати особливості функціонування складних слів у газетно-публіцистичному контексті (на матеріалі газет «Волинь», «Луцький замок», «Експрес», «Україна молода» за 2008–2009 роки).

Часто в мові преси вживаються стилізовані під фольклор складені слова, утворені поєднанням синонімічних пар (*думати-гадати, статки-мастки, потихеньку-помаленьку*): *Довелося потихеньку-помаленьку працювати пензлем, аби не зрушити кісток з місця* (Волинь. – 2009. – 10 вересня).

Для підсилення експресії, створення певної стилістичної орнаменталізації [10, с. 142] використовують лексичні одиниці, що становлять собою редуплікацію (повторення того самого слова), яка одночасно може супроводжуватися суфіксацією чи префіксацією. Такі складні слова (*просто-напросто, білий-білий, одна-єдина, диво-дивнес, дим-димок, ледь-ледь, багато-багато, от-от*) є носіями високої експресії, певної стилістичної тональності: *Погода: білий-білий сніженько не стелить доріженьки...* (Волинь. – 2008. – 30 грудня); *Фантастичним є не лише сам замок, але й те, що збудувала його одна-єдина людина – Едвард Лідскалнини* (Луцький замок. – 2009. – 24 вересня).

Емоційною яскравістю, ідейною наснаженістю та глибиною вирізняються в газетному контексті мікрообрази, побудовані на зразок уже відомої словотвірної моделі (*голодомор – горілкомор, правосуддя – кривосуддя, меломан – саломан, свиноферма – арт-ферма*): *Горілкомор» як наслідок геноциду* (Україна молода. – 2008. – 31 жовтня); *Долю горе-судді вирішать Вища рада юстиції та Генпрокуратура, яка вже порушила стосовно його «кривосуддя» три кримінальні справи* (Україна молода. – 2008. – 1 листопада); *Бельгійський художник відкрив арт-ферму, де робить розписування на свинях* (Експрес. – 2008. – 16 жовтня).

Ліричності й естетичності сказаному надають складні слова, в основі яких закладена метафора. Часто журналісти вдаються до такого словотворення, коли ведуть мову про жінку, матір, дітей, сім'ю, родину – те, що потребує найбільш образних слів: *Поки тато в Москві на заробітках, він головний мамин помічник: і за сестричками-щебетухами нагляне, і малюків нагодує із соски* (Експрес. – 2008. –

7 лютого); *А для тих мам-зозуль хай би був закон: обов'язкове утримання новонародженого за власні кошти* (Волинь. – 2008. – 31 травня).

Поєднання в одному контексті кількох складних слів із протилежними за значенням компонентами має відповідне стилістичне навантаження, вказує на протиставлення: *Так звана багатопредметність, разом із одноденними курсами, навчального ефекту не дає* (Експрес. – 2008. – 7 лютого).

Нерідко публіцисти вдаються до індивідуального словотворення. На думку А. П. Коваль, «стилістичний ефект від неологізму посилюється свіжістю його внутрішньої форми (незвичність способу поєднання частин підкреслює образність). За допомогою двокореневих слів викликано потрібні авторові образно-естетичні асоціації» [10, с. 64].

Юкстапозит *полковник-стукач* (Волинь. – 2008. – 23 жовтня) характеризує людину за її внутрішньою природою, вчинками та діями. Експресивності й емоційності слову-образу надає жаргонізм *стукач* – «донощик, виказувач» [5, с. 1407]. Завдяки такому вдалому поєднанню в одній структурі з новим цілісним значенням двох різних за сферою вживання лексем (*полковник* і *стукач*) автор створив іронічний, певною мірою викривальний образ політика Володимира Литвина.

Іноді майстри пера послуговуються номінаціями власне ім'я плюс апелятив-прикладка. У неолексемі *Льоша-мерседес* (Волинь. – 2008. – 8 липня) другий компонент вказує на предмет. Водночас у цьому контексті *мерседес* – не марка автомобіля, а узагальнена назва того, чим займалася особа: придбанням дорогих машин за державні кошти. Завершеності в побудові негативно-оцінного образу надає вживаний розмовний (причому російський) варіант імені *Олексій – Льоша*, що має стилістично знижену забарвленість. Семантичне та експресивно-емоційне підкреслення цієї парної номінації здійснено за допомогою заголовка: *Льоша-мерседес стане послом?* (Волинь. – 2008. – 8 липня).

Проте такі авторські творення зі своєю ідейно-естетичною настановою зрозумілі лише в певному контексті.

Узагальнюючи сказане, констатуємо, що в сучасній пресі з її неоднорідністю мови досить широко зі стилістичної метою використовують складні слова. Вони дають змогу виражати найрізноманітніші суб'єктивно-експресивні відтінки думки за рахунок поєднання в них різних основ і коренів. Ці лексеми мають величезні стилістичні можливості, оцінну силу, поняттєву, пізнавальну й естетичну місткість, а також сприяють досягненню таких завдань, як привертання уваги читача, вплив на одержувача інформації.

Потенціал, закладений у структурно-складних лексемах, і різножанровість стилю друкованих ЗМІ сприяє подальшому детальному вивченню цих одиниць. Глибокого дослідження потребують лексико-семантичні особливості складних слів у газетах і журналах; складні неологізми, оказіоналізми, запозичення в пресі; експресивність структурно-складних лексем. На часі порівняльний аналіз функціонування складних слів у різних жанрах газетно-публіцистичного стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції / Л. Є. Азарова. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2000. – 222 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Эдиториал, 2001. – 416 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
4. Богуцька М. П. Структурно-словотвірні особливості української термінології // Склад і структура термінологічної лексики української мови. – К. : Наук. думка, 1984. – 190 с.
5. Великий тлумачний словник української мови [уклад. і головний ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
6. Городенська К. Г. Структура складних іменників у контексті семантичного синтаксису / К. Г. Городенська // Мовознавство. – 1988. – № 3. – С. 27–34.
7. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / В. О. Горпинич. – К. : Вища школа, 1999. – 118 с.
8. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К. : Наук. думка, 1984. – 252 с.
9. Ковалик І. І. Вчення про словотвір / І. І. Ковалик. – Львів, 1961. – 82 с.
10. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – 352 с.
11. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту / І. М. Кочан. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
12. Мітчук О. А. Нові слова та їх значення у мові мас-медіа Рівненщини : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.08 / О. А. Мітчук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2006. – 18 с.

13. Овчаренко В. М. Структура і семантика науково-технічного терміна / В. М. Овчаренко. – Харків : Вид-во Харк. ун-ту, 1968. – 71 с.
14. Павленко Л. П. Складні іменники-оказіоналізми в поетичному контексті / Л. П. Павленко // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 8. – С. 33–35.
15. Плющ М. Я. Словотворення та вивчення його в школі / М. Я. Плющ. – К. : Рад. школа, 1985. – 127 с.
16. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
17. Попова Н. О. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. О. Попова; Запорізь. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 19 с.
18. Родзевич Н. С. Про будову складних слів у сучасній українській мові / Н. С. Родзевич // Українська мова в школі. – 1952. – № 6. – С. 25–29.
19. Рудь О. М. Структура, семантика та функціонування складних прикметників в українській поетичній мові ХХ століття : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. М. Рудь; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2002. – 21 с.
20. Самійленко С. П. Нариси з історичної морфології української мови / С. П. Самійленко. – К. : Вища школа, 1970. – 188 с.
21. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – К. : Вид. Центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
22. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. М. Турчак; Дніпропетр. нац. ун-т. – Д., 2005. – 19 с.
23. Шевчук О. С. Стилїстичні функції складних слів // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 2004. – Вип. 12. – С. 259–261.

Ivanna Myslyva-Bunko

Complex words in the newspaper publicistic context

In the article the potential of Ukrainian composites in newspapers of Volyn is identified and their specific functions are defined. They are: expressive, image-building, lyrical, ironical.

Key words: complex word, a language of newspaper, expressiveness, figurativeness, emotionality.